

OPENING TENTOONSTELLING "PIJP EN POLITIEK"

Op 6 juni werd in het Museum de Moriaan te Gouda de boeiende tentoonstelling "Pijp en Politiek" geopend. De expositie is door Ruud Stam samengesteld uit zijn eigen fraaie collectie.

Voorafgaande aan de officiële opening zette Ruud de speciale positie van politieke onderwerpen op kleipijpen uiteen. Aan de hand van historische feiten werden de achtergronden van een aantal figuren die op de geëxposeerde pijpen staan afgebeeld, nader belicht.

Op de tentoonstelling is een grote verscheidenheid aan figurale pijpen bijeengebracht van internationaal bekende persoonlijkheden, die indertijd de gemoederen sterk in beweging hebben gebracht. Er zijn producten te zien uit belangrijke pijpenmakerswerkplaatsen van Holland, Engeland, Duitsland en Frankrijk. Een kleine, willekeurige selectie van de vele pijpen die zijn uitgestald: koningin Beatrix, George Washington en Marianne, het symbool van de Franse revolutionairen, Napoleon, Boulanger, stadhouder Willem V, Gladstone en de sjah van Perzië.

Door een "politieke" pijp te roken identificeerde men zich met de levende historische figuren. De politieke pijp had eenzelfde soort betekenis als nu de button.

Reeds in de 17e eeuw waren er oranjepijpen, waarmee de roker zich kon onderscheiden als oranjeklant. Als tegenhanger ontstonden in de 18e eeuw de patriottenpijpen.

Naast pijpen laat de tentoonstelling iets zien over hoe de politiek met de pijpen en pijpenmakers omging. Zo is er een verordening over het redden van drenkelingen uit het midden van de 18e eeuw te zien, waarin aanbevolen wordt allereerst een brandende tabakspijp in de aarsdarm te steken. Verder wordt er iets verteld over de beschermende maatregelen voor de Goudse pijpennijverheid en over regelingen onder het nationaal-socialistisch bewind in Duitsland.

De tentoonstelling wordt ondersteund met wandborden waarop informatieve teksten staan. Tevens is er een fraai uitgevoerde catalogus te koop, die door de directeur van de Stedelijke Musea Gouda aan de PKN-leden als speciaal nummer wordt aangeboden.

Openingstijden: maandag t/m zaterdag 10-17 uur
zon en feestdagen 12-17 uur
zaterdagmiddag gesloten van 12.30-13.30 uur

AANBOD LITERATUUR

- Bartels, Michiel: Steden in scherven, archeologische vondsten uit beerputten als bron van materiële cultuur in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900).

In dit boek komen vijf vondstcategorieën aan bod: keramiek, glas, metaal, kacheltegels en tabakspijpen. Haast alle soorten keramiek uit de late en post-Middeleeuwen worden beschreven.

Te bestellen bij: Spa, Lijnbaan 103, 8011 AP Zwolle, giro 703734. Prijs fl. 165,-.

Pijp & Politiek

In Nederland zijn vanaf het begin van de zeventiende eeuw in vele steden kleipijpen vervaardigd. De betekenis van de pijpenindustrie is eeuwenlang groot geweest. De kleipijp was een massa artikel. Zo was in de achttiende eeuw een groot deel van de Goudse bevolking van deze nijverheid afhankelijk. De Goudse pijpenmakers waren vanaf 1660 in een eigen gilde georganiseerd. De Goudse pijp was in de zeventiende en achttiende eeuw in heel Europa maatgevend en werd veel nagebootst. In de negentiende eeuw werd in Frankrijk de figurale pijp zo kunstzinnig ontworpen dat deze een eerste plaats innam. Ook in ondermeer Engeland,

Duitsland en België waren belangrijke centra van pijpenindustrie.

Een speciale positie onder de kleipijpen nemen de politieke pijpen in. Reeds in de zeventiende eeuw waren er oranjepijpen, waarmee de roker zich kon onderscheiden als oranjeklant. Als tegenhanger zien

we in de achttiende eeuw de patriottenpijpen.

Veel grote historische gebeurtenissen en historische figuren zijn op pijpen afgebeeld. Je identificatie met levende en reeds overleden historische figuren kon je duidelijk maken met een pijp. De politieke pijp had in die zin een betekenis die nu de button heeft.

Naast pijpen laat de tentoonstelling iets zien hoe de politiek met de pijpen en pijpenmakers omging. Zo is een verordening over het redden van drenkelingen uit het midden van de achttiende eeuw te zien, waarin aanbevolen wordt om een drenkeling allereerst een brandende tabakspijp in de aarsdarm te steken. Verder wordt er iets verteld over de beschermende maatregelen voor de Goudse pijpennijverheid en over de regelingen onder het nationaalsocialistisch bewind in Duitsland.

Voor deze tentoonstelling heb ik een selectie gemaakt van politieke pijpen uit mijn verzameling. De pijpen zijn zoveel mogelijk gegroepeerd naar afgeronde historische periodes.

Ik wens u veel kijk- en leesplezier.

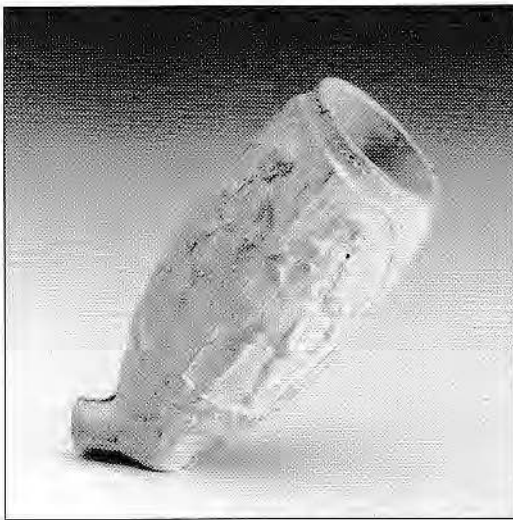
Ruud Stam

Gelegenheidspijpen

Vele historische gebeurtenissen zijn op de reliëfpijpen uit Gouda terug te vinden. Het gaat daarbij onder meer om gebeurtenissen uit die tijd die de gemoederen sterk beroerden, herdenkingen en belangrijke mensen uit die tijd. Vooral in de achttiende eeuw komen zeer fijn uitgewerkte reliëfs op deze pijpen voor. De mallen voor deze pijpen werden door goud- en zilversmeden van naam gegraveerd.

1 *Rex Hispa*. Pieter van der Kleij, Gouda; eerste helft achttiende eeuw.

4 Pijpenmaker Willem Bremmert,
Gouda, ca. 1745

*Pijp van de Gecommitteerde Raden
in de Staten Generaal*

2 *Vrede van Aken*. Leendert van den Bosch, Gouda; 1748.
Op de pijp zijn afgebeeld: Maria Theresia, als koningin van Hongarije en Bohemen, Frederik II van Pruisen en Prins Willem IV. De vrede van Aken (1748) maakte een einde aan de Oostenrijkse successieoorlog waarbij Maria Theresia als erfopvolger van

het huis Habsburg werd erkend. De Nederlanden, die de zijde van Maria Theresia hadden gekozen, kregen bij de vrede van Aken een deel van het door Frankrijk veroverde deel van de Nederlanden terug (Maastricht en Bergen op Zoom), maar verloren een paar van haar koloniën.

3 *Vrede van Aken*. Jacob de Ligt, Gouda; 1748.

De tekst op de pijp luidt: 'Vrede in onze dagen. Keiser, Keiserin, Hongari, Rooms'.

4 *De Gecommitteerden in de Staten Generaal*. Willem Bremmert, Gouda; ca. 1745.

5 *Rex Sweden*. Frans Verzijl, Gouda; derde kwart achttiende eeuw.

6 *David Henderik Chassé*. Michiel Swartjes, Gouda; 1831.

Tekst op de pijp: 'ZD de Baron Chasse, Cit van Antwerpen'. Pijp in 1831 uitgebracht ter herdenking van de val van Antwerpen. Chassé nam in 1795 deel aan de Franse verovering van Brabant en Utrecht. Vocht in de slag bij Waterloo en is vooral bekend om zijn verdediging van de citadel van Antwerpen tijdens de Belgische omwenteling in 1830.

7 *De inname van Den Briel*. Adrianus van Duin, Gouda; 1872.

In het begin van de 80-jarige oorlog viel Den Briel in 1572 in handen van de Watergeuzen.

8 *Vrij onderwijs*. Van der Want, Gouda; eind negentiende eeuw.

Moralistische pijp, met aan een zijde een personificatie van de 'Hoop' met de tekst 'vrij onderwijs' en op de andere zijde de gevolgen, zoals burgeroorlog, van de strijd om het onderwijs. Vermoedelijk een propagandapijp uit de schoolstrijd.

Het huis Oranje en de patriotten

In de zeventiende tot en met de twintigste eeuw kon je laten zien een aanhanger van het huis Oranje te zijn door een oranjepijp te roken. Er zijn heel veel oranjepijpen gemaakt, waaruit hier maar een beperkte selectie te zien is. Omgekeerd kon je dit als aanhanger van de patriotten ook met een pijp tonen. De strijd tussen de prinsgezinden en de patriotten was hevig. Een opmerkelijk detail is dat de aanhouding van Wilhelmina van Pruisen, Prinses van Oranje, op 28 juni 1787 bij de Vlist onder leiding stond van de Goudse pijpenmaker kapitein Cornelis van Leeuwen.

9 *Stadhouder Willem III*. Onbekende pijpenmaker, ca. 1672. Portret-spreukpijp 'Vivat Oranien'.

10 *Stadhouder Willem IV te paard*. Onbekende pijpenmaker, Gouda of Gorinchem; ca. 1750. Tekst: 'Vivat de prins'

11,12 *Stadhouder Willem IV met zijn gemalin en kinderen*. Deze pijp is door verschillende pijpenmakers gemaakt. Hier twee voorbeelden door:

11 Teunis Veregge (merk 37 gekroond), Gouda; ca. 1750

12 Pieter Lens de oude (merk tabakskomfoor), Gouda; ca. 1750.

13,14 *Stadhouder Willem V en Wilhelmina van Pruisen*. Onbekende pijpenmakers, Gorinchem; tweede helft achttiende eeuw.

20 F. Knevel, 1981
Koningin Beatrix

15 *Patriottenpijp*. Onbekende pijpenmaker, Gouda; eind achttiende eeuw. Afgebeeld is een rokende aap. De aap werd ook kees genoemd; kees werd gebruikt als scheldnaam voor de patriotten.

16 *Koningin Wilhelmina*. Klauer, Westerwald (Duitsland); ca. 1900.

17 *25-jarig jubileum Koningin Wilhelmina*. Hollandia, Gouda; 1923.

18 *Prins Hendrik*. Goedewaagen, Gouda; ca. 1920.

19 *Huwelijkspijp Koningin Juliana en Prins Bernhard*. Doorrooker. Goedewaagen, Gouda; 1937.

20 *Koningin Beatrix*. F. Knevel, 1981.

21 *Prins Claus*. F. Knevel, 1981.

Historische figuren uit Frankrijk

In Frankrijk is de geschiedenis altijd een grote bron van inspiratie geweest. Op de scholen wordt veel aandacht aan dit vak geschonken. De identificatie met historische personen is in Frankrijk dan ook veel groter dan in Nederland.

22 *Pierre Terrail Seigneur du Bayard, bijgenaamd 'Le chevalier sans peur et sans reproche (1473-1524)'*. Gambier, Givet; eerste helft negentiende eeuw.

In talloze veldtochten, onder Karel VIII, Lodewijk XII en Frans I heeft hij zich onderscheiden door zijn moed. Hij belichaamde het romantisch ideaal van het Franse ridderschap.

23 *François I (1494-1547)*. Gambier, Givet; begin twintigste eeuw.

26 Gambier, Givet; eerste helft negentiende eeuw.
Marie de Médicis (1573-1642)
(boven: voorzijde; rechts: achterzijde)

Probeerde vergeefs zich tot keizer te laten kronen. Bevorderde de letteren en de kunst en stichtte het 'Collège de France'. Hier met reclame voor een biermerk op de hoed.

24 *Diane de Poitiers (1499-1566)*.

Gambier, Givet; begin twintigste eeuw. Maîtresse van koning Henri II, die voor haar het kasteel van Annet liet bouwen en haar het graafschap Valentinois schonk. Beroemd om haar devies: 'Souvent femme varie et bien fol celui qui s'y fie'.

25 *Henri IV, bijgenaamd Le Grand (1553-1610)*. Gambier, Givet; eerste helft negentiende eeuw.

Hij herstelde het koninklijk gezag en reorganiseerde Frankrijk. Hij garandeerde door het Edict van Nantes de vrijheid van godsdienst. Hij werd in 1610 door Ravallac vermoord.

26 *Marie de Médicis (1573-1642)*.

Gambier, Givet; eerste helft negentiende eeuw.

Echtgenote van Henri IV en regentesse over de nog minderjarige Louis XIII. Zij stierf in ballingschap in Keulen. Deze pijp werd ten

onrechte door Gambier als 'Cathérine de Médicis' verkocht. Dat was gunstiger, omdat Catharina de' Medici in Frankrijk als peetmoeder van de tabak werd beschouwd.

27 *Henri du Vergier, comte de la Rochejaquelein (1772-1794)*. Gambier, Givet; eerste helft negentiende eeuw. Als jong officier nam hij de leiding bij het uitbreken van de Vendée-oorlog (1793-1799), een volksopstand om geloofsredenen. Populair om zijn motiverende aanvoering en succesvolle acties en spoedig tot generaal benoemd.

28 *Premier Conscrit de France, Philippe duc D'Orleans (1869-1926)*. Gambier, Givet: ca. 1894. Werd verbannen op basis van de wet van 1886, die het Franse grondgebied verbood voor nazaten van oude regerende families. Op zijn 21ste verjaardag meldde hij zich aan als rekrut voor het Franse leger en werd gearresteerd. Hij werd tot twee jaar gevangenisstraf veroordeeld, maar kreeg na twee maanden gratie. Kreeg als bijnaam 'Prince Gamelle' (Prins van de militaire tensbak).

De Franse Revolutie en de Napoleontische tijd

De Franse Revolutie (1789) en de Napoleontische tijd (1799-1815) hebben altijd sterk tot de verbeelding gesproken. Zowel de wreedheid als de glorie van het volk zijn dan ook thema's die op pijpen zijn afgebeeld. Pas in het tweede kwart van de negentiende eeuw kwam de Franse figurale pijp tot volle wasdom. De hier getoonde pijpen zijn dan ook van na de Napoleontische tijd. De

identificatie met de gebeurtenissen, slachtoffers en helden uit die tijd was er echter niet minder om en door zo'n pijp te roken kon men zijn engagement tonen.

• De glorie

29 *Marianne*. Jean-Michel Croquet, Vernèges; 1989. Revolutionaire met een Phrygische muts (van origine Anatolisch, overgenomen als symbool van de Franse revolutionairen). Gemaakt ter gelegenheid van de herdenking van de Franse Revolutie.

29 Jean-Michel Croquet, Vernèges; 1989.
Marianne.

• De slachtoffers

30 *Marie Antoinette, aartshertogin van Oostenrijk, echtgenote van Lodewijk XVI*. Crétal-Gallard, Rennes; vóór 1855. Een van de meest bekende mensen die onder de guillotine stierf. Zij had een noodlottige invloed op de koning en heeft door haar verkwistende levensstijl bijgedragen aan het uitbreken van de Franse Revolutie.

31 *Charlotte Corday d'Armont* (1768-1793). Gambier, Givet: tweede kwart van de negentiende eeuw.

Een ander bekend slachtoffer. Tijdens de machtsstrijd van de Girondijnen en de Jakobijnen heeft zij Marat, de president van de Jakobijnen in bad vermoord. Zij werd ge Guillotineerd.

32 *Les Tricoteuses*. Gambier, Givet; tweede kwart van de negentiende eeuw. Bekend waren de vrouwen die bij de guillotine zaten te breien en te huilen. De onthoofdingen trokken veel bekijks.

• De helden

Napoleon Bonaparte (1769-1821) werd in 1793 generaal. Verwierf na de staatsgreep tegen het Tweede Directoraat in 1799 als Eerste Consul vrijwel onbepaalde macht. In 1804 door Paus Pius VII tot keizer gezalfd. Viel in 1812 Rusland binnen, mede om Tsaar Alexander te dwingen het continentale stelsel (een embargo) tegen Engeland na te leven. Na een reeks van verloren veldslagen en interne opstanden in 1814 naar Elba verbannen. Keerde in 1815 naar Frankrijk terug. Bij Quatre-Bras tegengehouden door de Nederlandse troepen onder leiding van de Prins van Oranje, de latere Koning Willem II. Verloor de slag bij Waterloo en werd verbannen naar St.-Helena waar hij overleed. Napoleon heeft altijd sterk tot de verbeelding gesproken en is veel op pijpen afgebeeld.

33 *Napoleon met lauwerkrans*. Onbekende Franse pijpenmaker.

34 *Napoleon met steek*. Gambier (nr. 331; middel grote), Givet; vorm vóór 1839.

35 *Adelaar als symbool van Napoleon, gezeten op de Napoleontische steek*. Blanc-Garin (nr. 252), Givet; vóór 1860 (de

35 Blanc-Garin (nr. 252), Givet; vóór 1860. Adelaar als symbool van Napoleon, gezeten op de Napoleontische steek.

sluitingsdatum van de fabriek).

36 *Conte Louis Mathieu Mole* (1781-1855). Gambier (nr. 147), Givet; vorm tweede kwart negentiende eeuw. Spotpijp: deze Franse staatsman is hier afgebeeld als kwebbelzieke conciërge. Kreeg in 1809 een zetel in de Raad van State. Werd in 1813 minister van Justitie. Bekleedde tijdens de Restauratie de functie van minister van Marine en was tijdens de Juli Monarchie (1830) minister van Buitenlandse Zaken en premier. Trad uit de politiek na de staatsgreep van Napoleon III in 1851.

• De tegenstanders van Napoleon

37 *Admiraal Horatio Nelson* (1758-1805). Pijpenmaker onbekend, Engeland; ca. 1990.

Vocht in vele zeeslagen en wordt beschouwd als Englands grootste admiraal. Vooral bekend geworden van de slag bij Trafalgar, waar hij in 1805 de Franse vloot een beslissende nederlaag toebracht, waardoor het voor Napoleon moeilijk werd het continentale stelsel te handhaven. Nelson sneuvelde aan boord van zijn admiraalsschip. Voor de slag seinde hij naar alle schepen: 'England expects every man to do his duty'.

38 *Sapeur Russe*. Gambier (nr.968), Givet; ca. 1860.
Russische geniesoldaat ten tijde van Napoleon.

41 Goedewaagen, Gouda; 20ste eeuw
George Washington

39 *De Prins van Oranje (de latere koning Willem II)*. Gouda; ca. 1865
Wist met zijn troepen de Napoleontische troepen bij Quatre-Bras 12 uur tegen te houden. Hierdoor kon Blucher tijdig het slagveld van Waterloo bereiken en kon Napoleon definitief worden verslagen. Deze en vergelijkbare pijpen zijn in 1865

door verschillende Goudse pijpenmakers als herinnering aan 50 jaar overwinning op Napoleon vervaardigd. Omdat het tevens een Oranjepijp betrof is deze nog jaren lang geproduceerd. Tekst op de pijp: 'Koning Willem II overwinnaar van Napoleon op de velden van Waterloo'. Op de voorzijde is de triomferende Willem II te paard en op de achterzijde de te voet vluchtende Napoleon afgebeeld.

Amerikaanse Presidenten en Staatslieden

Niet alleen hebben Amerika en de Amerikaanse presidenten in Europa tot de verbeelding gesproken, ook zijn veel pijpen met daarop presidenten afgebeeld voor de export naar Amerika vervaardigd. Een bijzonder voorbeeld daarvan zijn de pijpen die in Duitsland massaal gemaakt zijn voor de Amerikaanse negerslaven, voor de afschaffing van de slavernij in 1863 door President Lincoln.

40 *Benjamin Franklin (1706-1790)*. Goedewaagen, Gouda; twintigste eeuw. Amerikaans staatsman, schrijver en natuurkundige (electriciteit). Bereidde samen met Jefferson de Amerikaanse onafhankelijkheidsverklaring voor. Wist in 1778 de Fransen over te halen de Amerikaanse revolutie te steunen. Wordt gezien als verpersoonlijking van het Amerikaanse leven.

41 *George Washington (1732-1799)*. Goedewaagen, Gouda; twintigste eeuw. Leidde de Amerikaanse vrijheidsoorlog. Werd in 1787 gekozen tot president en was vanaf 1789 de eerste president van de nieuwe republiek. Hij was Democraat, zeer onbaatzuchtig, maar een saai man.

42 *Abraham Lincoln (1809-1865)*. Goedewaagen, Gouda; twintigste eeuw. Republikein, werd in 1860 tot president gekozen. Hij vond de slavernij een zedelijk kwaad en schafte deze af. Werd in 1861, mede vanwege de kwestie over de slavernij, geconfronteerd met de afscheiding van de zuidelijke staten en het begin van de Amerikaanse burgeroorlog. Lincoln stelde zich als doel de eenheid te bewaren. In 1865 werd hij in de schouwburg van Washington vermoord. Zijn geboortedag is nog steeds een Amerikaanse feestdag.

43 *Stephen Grover Cleveland (1837-1908)*. Goedewaagen, Gouda; eind negentiende eeuw. Eerste Democraat sinds de burgeroorlog. Krachtige president met een verzoenende houding naar de zuidelijke staten. Zijn optreden tegen Trusts maakte hem populair.

44 *Benjamin Harrison (1833-1901)*. Goedewaagen, Gouda; eind negentiende eeuw. Republikein. Won in 1888 van de zittende president Cleveland. Werd in 1892 vanwege zijn onpopulaire protectionistische politiek wederom door Cleveland verslagen. Op de steel: 'Protection for American labor'.

45 *William Jennings Bryan (1860-1925)*. Gambier, Givet. Democraat die het bij de presidentsverkiezingen van 1908 opnam tegen de Republikein Taft. Hij werd niet gekozen. Als minister zette hij zich later in voor de rechten van de vrouw.

46 *William Howard Taft (1857-1930)*. Gambier, Givet. Versloeg in 1908 Bryan en werd president van de Verenigde Staten. Bekend om zijn Dollar-diplomatie om de invloed van Amerika te vergroten, onder meer ten

aanzien van het Panamakanaal.

47 *John F. Kennedy (1917-1963)*. Zenith, Gouda. Democraat, werd in 1963 in Dallas vermoord. Bekend door de Cuba-crisis over de plaatsing van raketten met atoomkoppen op Cuba door Rusland. Hij voerde een sociale politiek. Hij stationeerde 15.000 gewapende adviseurs in Zuid-Vietnam als steun tegen het communistische noorden en gaf daarmee een aanzet tot de Vietnamese oorlog.

48, 49 *Slavenpijpen*. Carl Christoph Papst, Uslar (Duitsland); ca. 1865. Op de in Duitsland voor de Amerikaanse negerslaven vervaardigde pijpen staan tal van Amerikaanse presidenten afgebeeld, onder anderen George Washington en Frank Pearce.

50 *Vrijheidsbeeld*. Zenith, Gouda; 1986. Uitgebracht ter herdenking van het 100-jarig bestaan van dit beeld uit 1886.

De Boerenoorlogen

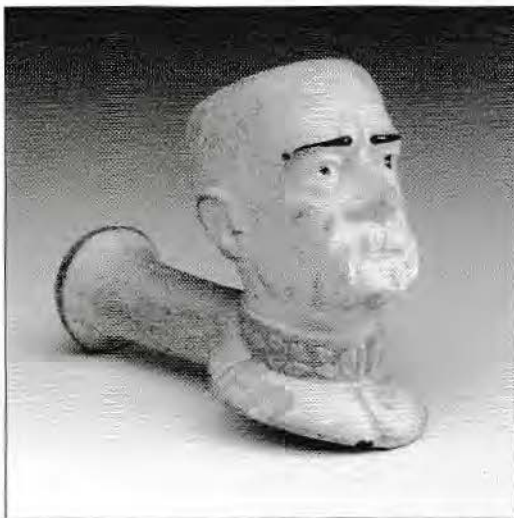
De vrijheidsoorlogen van de Boeren (Zuid-Afrikanen van Nederlandse oorsprong) tegen de bezetting van de boeren republieken door de Engelsen was ook in Nederland en in Engeland een belangrijk politiek onderwerp. Zo is van Koningin Wilhelmina de uitspraak bekend: 'Ik kan alleen nog denken aan de Boeren'. De eerste Boerenoorlog (1877-91) ontstond naar aanleiding van het vinden van goud en diamanten in de Oranje Vrijstaat en Transvaal. Transvaal werd door de Engelsen geannexeerd. Na een reeks veldslagen wisten de Boeren de Engelsen terug te slaan en de soevereiniteit van de boeren republieken werd hersteld.

De Tweede Boerenoorlog (1899-1902) verliep minder gunstig voor de Boeren. Ondanks een reeks van successen, onder leiding van de Boeren Generaals De Wet en De La Rey, onder andere tegen de Engelse troepen onder leiding van Buller en White, moesten zij instemmen met de Vrede van Vereeniging, waarbij een verenigd Zuid-Afrika tot stand kwam. De President van de Boeren, Paul Kruger (1825-1904), die vergeefs steun gezocht had bij Koningin Wilhelmina, vluchtte naar Zwitserland. Het optreden van de Engelsen tegen de boeren was zeer wreed. Zo stelde Lord Kitchener de eerste concentratiekampen in, waar ruim 26.000 vrouwen en vooral kinderen stierven onder barre omstandigheden.

51 *Koningin Wilhelmina*. Goedewaagen, Gouda; 1898.

52 *Christiaan de Wet*. Klauer, Ransbach-Baumbach; begin 20ste eeuw.

53 *Generaal De la Rey*. Onbekende pijpenmaker Westerwald (Duitsland)

55 Fiolet, St. Omer; eind 19de eeuw
Lord Kitchener

54 *Paul Kruger*. Onbekende pijpenmaker Westerwald (Duitsland).

55 *Lord Kitchener*. Fiolet, St.-Omer; eind negentiende eeuw.

56 *Luitenant Generaal G. White*. Gambier, Givet; ca. 1900.

Geschiedenis van Engeland

Koningin Victoria (1819-1901), stond een machtig en expansiegericht Groot-Britannië voor. Haar antipathieën tegen Gladstone en haar sympathieën voor Disraeli overschreden de grenzen van de constitutionele monarchie. Het Victoriaanse tijdperk wordt gekenmerkt door het liberalisme en de door haar geïnspireerde puriteinse levensstijl.

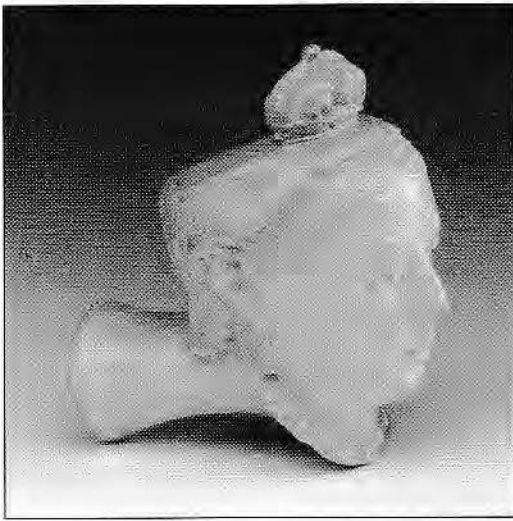
57 *Koningin Victoria. Manchetpijp*. Gambier, Givet; eind negentiende eeuw.

58 *Koningin Victoria. Steelpijp*. Fiolet, St.-Omer

59 *Gladstone* (1809-1898). Crop, Londen; negentiende eeuw. Eerste Minister onder Koningin Victoria. Voerde een liberale politiek (openbaar onderwijs en schoorvoetend toelaten van de vakbonden en het stakingsrecht). Werd mede daardoor Victoria, die een grote affiniteit met de Tories had, onwelgevallig. Moest in 1874 plaats maken voor Disraeli.

60 *Disraeli (Lord Beaconsfield)* (1804-1881). Gambier, Givet; eind negentiende eeuw.

Conservatieve Eerste Minister onder Koningin Victoria, zorgde ervoor dat deze de titel Keizerin van India verwierf. Speelde

57 Gambier (Givet), eind 19de eeuw
Queen Victoria

De Frans-Duitse oorlog en de opkomst van extreem rechts in Frankrijk

De vrees om ingesloten te worden tussen twee rijken van de Hohenzollerns toen de Spaanse troon aan Leopold von Hohenzollern werd aangeboden, leidde tot grote onrust in Frankrijk. Frankrijk wist te bereiken dat Leopold voor de kandidatuur bedankte, maar overspeelde vervolgens haar hand. De reactie van Bismarck was fel en zo kon de machtige Franse oorlogspartij Napoleon III (1808-1873) in 1870 dwingen Wilhelm van Pruisen (1798-1888) de oorlog te verklaren. Het bleek een deerlijke vergissing. De Zuid-Duitse staten hadden zich bij Pruisen aangesloten en het Franse leger was niet op de oorlog voorbereid. Het hoofdleger van Frankrijk werd bij Metz ingesloten en Mac-Mahon die de hoofdmacht zou ontzetten werd op 2 september 1870 bij Sedan gedwongen te capituleren. Ook Napoleon III werd gevangen genomen. Na de val van Parijs moest Napoleon aftreden. Zijn populariteit was tot een nulpunt gedaald. De weelderige hofhouding van zijn echtgenote Eugenie de Montijo (1826-1920) was daar mede debet aan. Ook het feit dat de veel oudere Napoleon III met de 18-jarige Eugenie trouwde had al voor veel kritiek gezorgd. Een bekend Frans spotliedje uit die tijd luidde: 'Avait pris femme, le sir'de Framboisy, / La prit trop jeune, bientôt s'en repentit'.

Frankrijk moest Elzas-Lotharingen bij de vrede van Frankfurt afstaan en een hoge oorlogsschatting betalen. Het gevolg was een blijvend verstoorde verhouding tussen Frankrijk en het inmiddels onder Wilhelm I verenigde Duitsland. Dit leidde tot een wapenwedloop die uitliep op de Eerste Wereldoorlog.

een belangrijke rol in de beëindiging van de Balkan-oorlog.

61 *Edward VII (1841-1910)*. Gambier, Givet; begin twintigste eeuw. Zoon van Koningin Victoria. Probeerde de Duitse expansiedrang te beteugelen. Was niet geïnteresseerd in de binnenlandse politiek. Werd opgevolgd door zijn zoon George V.

62 *Kroningspijp 1911*. Crop, Londen; 1911
George V en zijn echtgenote Mary van Teck. George V (1865-1936) Koning van Engeland en Noord-Ierland en Keizer van India. Geliefd en boven de partijen verheven vorst. In de Eerste Wereldoorlog legde hij al zijn Duitse titels neer en veranderde de naam van zijn geslacht van Saksen-Coburg in Windsor.

63 *George V*. Pijp van een onbekende Engelse pijpenmaker; twintigste eeuw.

In de jaren daarna was Frankrijk politiek sterk verdeeld. Er werden vele pogingen gedaan de monarchie te herstellen. Rechtse politici zoals Mac-Mahon en Boulanger speelden daarbij een belangrijke rol. Ernest Boulanger (1837-91), Generaal, die o.a. in de Frans-Duitse oorlog had gevochten, werd in 1886 minister van oorlog. Vanwege zijn aanzet om de derde Republiek omver te werpen werd in 1889 een arrestatiebevel tegen hem uitgevaardigd. Hij vluchtte naar België en pleegde twee jaar later zelfmoord. Ook de extreem rechtse dichter en politicus Paul Deroulède (1846-1914), vlaggendrager van het ultra-nationalisme en president van de Liga van Patriotten werd in 1899 verbannen.

De pijpen waarop personen en gebeurtenissen uit deze periode staan afgebeeld zijn in deze periode gemaakt. Het zijn dan ook echte politieke pijpen, waarmee de roker kon laten zien aan wiens kant hij stond.

- 64 *Napoleon III*. Gambier, Givet.
- 65 *Eugenie de Montijo*. Gambier, Givet.
- 66 *Wilhelm van Pruisen*. Gambier, Givet. De latere Keizer Wilhelm I.
- 67 *Wilhelm van Pruisen slikt Napoleon III door* (fragment). Gambier, Givet.
- 68 *Slag van Sedan*. B. van der Maas, Gouda.
- 69 *Mac Mahon*. Van der Want, Gouda.
- 70 *Boulanger*. Gambier, Givet.
- 71 *Paul Deroulède*. Gambier, Givet.
- 72 *Sire de Framboisy*. Gambier, Givet. *Spotpijp op Napoleon III*.

Koloniale oorlogen en vreemde heersers

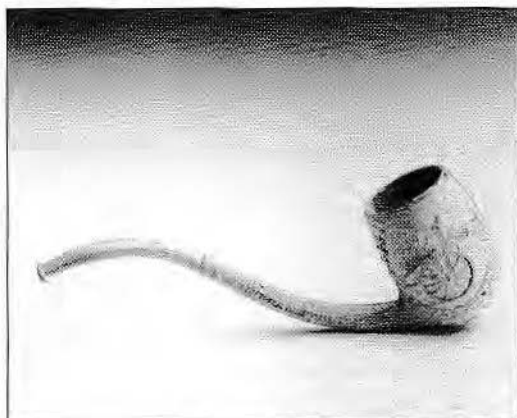
De koloniale oorlogen hebben sterk tot de verbeelding gesproken, niet in de laatste plaats door de grote wreedheden van zowel de Europeanen als van de lokale heersers.

• Algerijnse oorlog

73 *Abd-El-Kadr (1808-1883)*.

Presentatiepijp van Blanc Garin, Givet; vóór 1860.

Streed tegen de Franse bezettingslegers van 1832 tot 1847. Na zijn gevangenneming werd hij een vroom man, die, na van Napoleon III een staatspensioen gekregen te hebben een trouw Frans staatsburger werd. Hij wist zelfs de Franse consul in Damascus bij de opstand van de Druzen te redden.

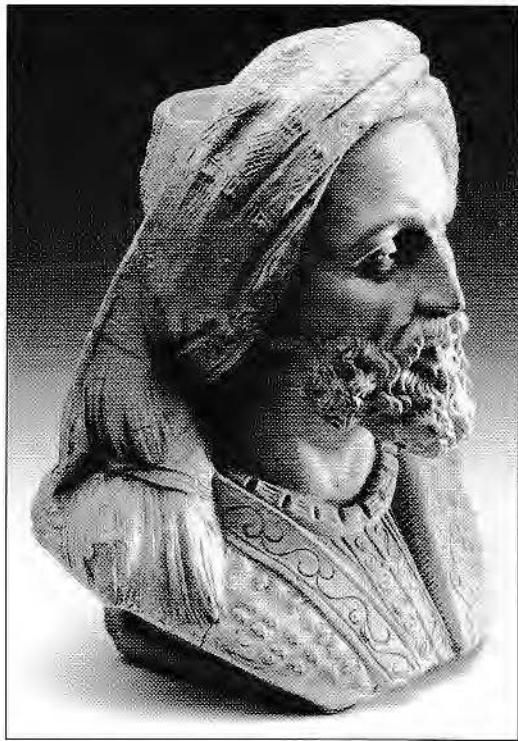

68 B. van der Maas, Gouda
Slag van Sedan

74 *Marabout de Sidi-Brahim (1845)*.

Gambier, Givet; ca. 1845.

Herinneringspijp aan een van de meest bloedige episodens van de Algerijnse veroveringsoorlog door de Fransen. De

73 Presentatiepijp Blanc Gavin, eind 19de eeuw
Abd-El-Kadr

strijd ging tussen 450 Franse soldaten en 6000 man van Abd El-Kadr. De met islamitische motieven versierde pijp draagt het opschrift: '450 contre 6000 - 23/26 septembre 1845 - Djemma - Chazouat. Sidi-Ibrahim. A L'armée Française, ils meurent et ne se rendent pas. De Montagnac, Dutertre, Geraud'.

75 *Général de Negrier (1839-1913)*. Gambier, Givet; begin twintigste eeuw. Franse generaal die onder meer in Algerije vocht.

76 '*Gérard Tueur de Lions*'. Gambier, Givet; ca. 1850. Jules Gérard (1817-1864) doodde op zijn

elfde jaar 25 leeuwen en werd zeer populair in Frankrijk. Vocht in de Algerijnse oorlog als officier.

• **Krimoorlog (1853-1856)**

De misrekening van Tsaar Nicolaas I dat hij, met hulp van Engeland, Turkije zou kunnen veroveren leidde tot de Krimoorlog, een groot conflict waaraan Frankrijk, Engeland, Oostenrijk en Sardinië deelnamen. Na de dood van Nicolaas I in 1855 probeerde zijn opvolger, Alexander II, vrede te bewerkstelligen. Hij moest eerst nog een aantal vernederende nederlagen leiden alvorens de vrede van Parijs kon worden getekend.

77 *Tsaar Nicolaas I*. Crétal Gallard, Rennes; ca. 1855.

Spotpijp met twee handen om zijn nek, Engeland en Frankrijk voorstellend en alle veldslagen uitspugend die hij verloren heeft.

78 *Alexander II*. Gambier, Givet; ca. 1860.

79 *Omer Pacha (1806-1871)*. Gambier, Givet; ca. 1853.

Turkse generaal, overwinnaar van de Russen in 1853.

80 *Zoeaven*. Gambier, Givet; ca. 1850.

Van oorsprong Berber-soldaten in Franse dienst. Vochten onder meer in de Krimoorlog en de Algerijnse oorlog.

81 *Zoeaven*. Trumm-Bergmans, Weert. Naslag uit fabrieksvorm.

82 *Nana Saïb (1825-?)*. Gambier, Givet; negentiende eeuw.

Indiase prins, die na een leven van plezier bij de opstand van 1857, de leiding van een legertje nam om de Engelsen te bevechten. Hij liet alle Engelsen die hem in handen vielen, inclusief vrouwen en kinderen, meedogenloos vermoorden. Na te zijn

overwonnen door generaal Havelock vluchtte hij naar Nepal.

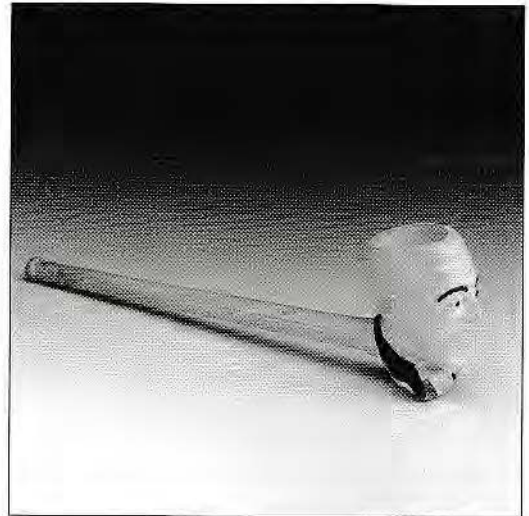
83 *Generaal Dodds (1842-1922)*, Gambier, Givet; ca. 1895. Bekend om de strijd om Dahomey (1892-1893).

84 *Ali-Pacha (1741-1822)*, de tiran van Epirus. Islamitisch heerser over Ioannina in Noord- Griekenland.

De Eerste Wereldoorlog

Na de Frans-Duitse oorlog bleef de spanning tussen Frankrijk en Duitsland groot. De arrogantie en de snelle bewapening door Keizer Wilhelm II zette veel kwaad bloed in Frankrijk. Om de expansionistische politiek van Duitsland tegen te gaan sloten Engeland en Frankrijk onder president Émile Loubet van Frankrijk (1899-1906) de Entente Cordiale. Na de moord in Sarajevo op Frans Ferdinand van Oostenrijk en zijn gemalin verklaarde Oostenrijk de oorlog aan Servië. Rusland steunde Servië en Duitsland onder Keizer Wilhelm II steunde Oostenrijk. Een wereldoorlog was niet meer te vermijden. Duitsland viel, via het onzijdige België, Frankrijk binnen. Dit leek eerst te lukken, maar De Franse opperbevelhebber Joffre wist zijn tegenstanders bij de Marne terug te dringen. De oorlog verstarde tot een hevige loopgravenstrijd. Dit zou verder de gehele oorlog zo blijven. In België trokken de troepen onder leiding van Koning Albert zich achter de rivier de IJzer terug. De Engelse troepen stonden onder het opperbevel van Douglas Haig. In het oosten vielen de Russen Duitsland binnen. Hindenburg versloeg hen bij Tannenberg en zij moesten Duitsland weer verlaten. Na het uitbreken van de Russische

Revolutie in 1917, waarbij Tsaar Nicolaas II (1894-1917) werd verdreven en in 1918 werd vermoord, sloot Duitsland vrede met Rusland. In het voorjaar van 1918 probeerden de Duitsers een doorbraak in het westen te forceren. Maarschalk Foch, gesteund door de onverzettelijke minister-president Clemenceau hield stand. In de zomer volgde het tegenoffensief, dat niet meer afliet. Toen ook de Amerikanen massaal landden was de oorlog voor Duitsland verloren. In Duitsland brak de revolutie uit en Wilhelm II vluchtte naar Nederland. De Vrede van Versailles was voor Duitsland zeer vernederend en heeft bijgedragen aan het ontstaan van de Tweede Wereldoorlog. De Franse President

85 Gambier (Givet)
Émile Loubet

Poincaré eiste de strikte naleving van de akkoorden van Versailles. Nederland bleef neutraal. De economische blokkade en de mobilisatie legden een zware hypotheek op ons land.

- 85 *Émile Loubet*. Gambier, Givet.
- 86 *Keizer Wilhelm II*. Gambier, Givet.
- 87 *Poincaré*. Gambier, Givet.
- 88 *Clemenceau*. Goedewaagen, Gouda.
- 89 *Koning Albert*. Verheyleweegen, Andenne.
- 90 *Joffre*. Heurter, Andenne.
- 91 *Foch*. De Bevere, Kortrijk.
- 92 *Haig*. Leonard, Andenelle.
- 93 *Hindenburg*. Klauer, Ransbach-Baumbach.
- 94 *Nicolaas II*. Onbekende Belgische pijpenmaker.
- 95 *Mobilisatie*. Goedewaagen, Gouda.
- 96 *Mobilisatie*. Ivora, Gouda.

100 Gambier, Givet; ca. 1880
De Hertogin van Brabant

Belgische geschiedenis

- 97 *De Guldensporenslag*. De Bevere, Kortrijk; rond 1900.
De Guldensporenslag had plaats op 11 juli 1302 nabij Kortrijk, waarbij het Franse ridderleger een nederlaag leed tegen het Vlaamse leger, bijna geheel samengesteld uit ambachtslieden en boeren. Is nog steeds een symbool van, veelal bedenkelijk, Vlaams nationalisme.
- 98 *Julien d'Andrimont (1834-1891)* *Burgemeester van Luik*. Trees, Luik; eind negentiende eeuw.
Personificatie van de geest van Luik en zeer geliefd.
- 99 *Leopold II (1835-1909)* *Koning van België*. Gambier, Givet; ca. 1900.
Organiseerde de Belgische defensie en stichtte in 1885 de vrije staat Congo die hij in 1908 afstond aan België.
- 100 *De Hertogin van Brabant*. Gambier, Givet; ca. 1880.
Marie-Henriette van Habsburg-Lorraine (1836-1902), echtgenote van Leopold II.
- 101 *Albert I (1875-1934)*. De Bevere, Kortrijk; eerste helft twintigste eeuw.
Vooral geliefd door zijn bijdrage voor België in de Eerste Wereldoorlog. Kwam om bij het rotsklimmen in 1934 in Marchés-Dames.
- 102 *La pipe du patriote*. Heurter, Andenne; twintigste eeuw.
Albert I en Elisabeth, hertogin van Beieren.
- 103 *Souvenir de Liège 1914*. Leonard, Andenelle; 1997.
Herdenkingspijp voor Luik. Tijdens de Eerste Wereldoorlog had de Luikse bevolking het zwaar te verduren.

Tweede Wereldoorlog

In de twintigste eeuw loopt de pijpenindustrie steeds meer op zijn eind. Het is dan ook opvallend hoe weinig pijpen er gemaakt zijn naar aanleiding van de Tweede Wereldoorlog. Twee hoofdrolspelers Churchill en de Gaulle zijn op Engelse pijpen van slechte kwaliteit afgebeeld.

Eén soort pijp is duidelijk voortgekomen uit de weerzinwekkende Duitse oorlogsmentaliteit. Dit zijn de zwarte doodshoofdspijpen die speciaal door Duitse pijpenmakers voor de SS gemaakt zijn. De Duitse pijpenindustrie is sterk door het nationaal-socialistische regime gecontroleerd, zoals alle takken van industrie. In 1936 wordt het 'Verband der Westerwälder Tonpfeifenindustrie' gevestigd. Als je het statuut leest dan is duidelijk dat doel en werkwijze geheel zijn opgelegd door het nationaalsocialisme: bewaking van de afzet van de leden en het scheppen van een marktordening. De keuze van de voorzitter moet goedgekeurd worden door een hoger orgaan. De voorzitter benoemt nog twee leden van de in totaal zes leden. Zijn positie is dan ook absoluut. Verder moeten de leden zich houden aan de nationaal-socialistische wetten, op het gebied van arbeidsrecht en sociale politiek. Daarmee is dus tevens (denk b.v. aan het uitsluiten van Joden) een doorwerking in het dagelijks economisch verkeer geregeld.

De pijpenmakers in Duitsland moesten ook zogenaamde 'Winterhilfswerkabzeichen' maken. De verkoop hiervan was officieel bedoeld voor de Duitse oorlogsweduwen en -wezen. In werkelijkheid ging veel geld hiervan naar de oorlogsmachinerie.

In Nederland zien we pijpen met daarop de

Mobilisatie van 1939 en pijpen gemaakt ter nagedachtenis van de bevrijding. Als een soort verzetshandeling hebben meerdere pijpenmakers rood-wit-blauwe pijpen vervaardigd, totdat dit door de Duitsers verboden werd.

104 *Winston Churchill*. Onbekende Engelse pijpenmaker.

105 *Charles de Gaulle*. Onbekende Engelse pijpenmaker.

106 *Doodshoofd en mal*. Lamp, Höhr-Grenzhausen.

107 *Winterhilfswerk*. Meerdere pijpenmakers uit het Westerwald.

108 *Mobilisatie 1939*. Zenith, Gouda.

109-111 *5 mei pijpen*. Goedewaagen, Gouda.

112 *Rood-wit-blauwe pijp*. De Jong, Gouda.

Maatschappelijke ontwikkeling

Maatschappelijke ontwikkelingen en politiek zijn niet van elkaar te scheiden. Veel pijpen laten opvallende gebeurtenissen uit het maatschappelijk leven zien.

• Analfabetisme

113 *L'Écrivain Public*. Gambier, Givet; tweede kwart negentiende eeuw. De man die voor de ongeletterden brieven schreef was een vertrouwde en onmisbare figuur in het dagelijks leven.

• Arbeidsomstandigheden

114 *8-uren pijp*. Wingender, Chokier; negentiende eeuw.

De strijd voor de kortere arbeidsduur vinden we ook terug op pijpen. Het motto was: 8 uur werken, 8 uur rust, 8 uur slapen. Dit is met drie keer een 8 afgebeeld op deze 8-uren pijp.

115 *Oscar Falleur en Xavier Schmidt*. De Bevere, Kortrijk; ca. 1936.

De staking als wapen in de strijd was een geducht middel om de omstandigheden voor de arbeiders te verbeteren. Van de beruchte stakingen in de glasindustrie in België (1886) is een pijp gemaakt met daarop de twee stakingsleiders die werden veroordeeld na de rellen in Roux, waarbij twintig doden vielen. De socialist Schmidt werd tot twintig jaar dwangarbeid veroordeeld. Deze pijp is gemaakt bij de herdenking van de vijftigste verjaardag van de staking.

116 *Permission de dix heures*. Gambier, Givet; ca. 1860.

Ook in het leger werden onder druk van de sociale hervormingen de regels aangepast. Soldaten mochten na 10 uur 's avonds de kazerne verlaten.

117 *August Bebel (1840-1913)*.

Onbekende pijpenmaker, Hilgert Westerwald (Duitsland); ca. 1900.

Hij was in Duitsland een van de oprichters van de Sociaal Democratische partij. Hij werd in 1871 lid van nieuwe Duitse parlement en bleef daar ruim veertig jaar lid van. Hij werd meerdere malen wegens hoogverraad tegen de Duitse keizer gevangen gezet.

• Ierse opstand

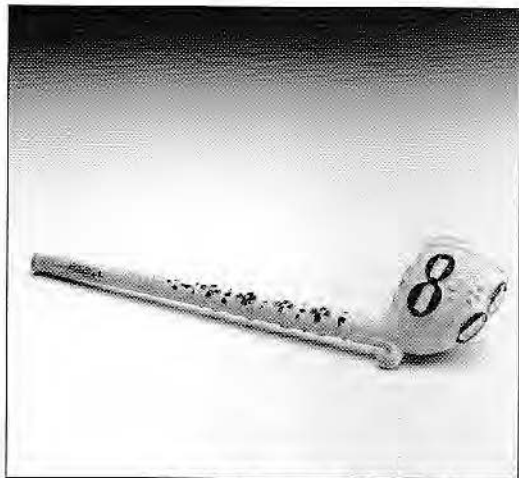
De vrijheidsstrijd in Ierland heeft veel pijpen opgeleverd met de symbolen van die

strijd, een harp of het klaverblad.

118 *Klaverblad*. Onbekende pijpenmaker; begin twintigste eeuw.

119 *Domme Ier*. Onbekende pijpenmaker, Engeland.

Spotpijp uit Engeland, voorstellend een domme Ier.

114 Wingender, Chokier; 19de eeuw
Zgn. 8-uren pijp

• Landbouwplagen

120 *De coloradokever*. B. van der Maas, Gouda; ca. 1880.

De coloradokever is een van de belangrijkste parasieten in de aardappelteelt. Sinds 1850 een toenemende plaag voor de Amerikaanse aardappeltelers. Vanaf 1937 ook in Nederland. De infecties waren zo ernstig dat dit soms tot voedselschaarste leidde. De bestrijding was dan ook urgent. De aandacht hiervoor in de pers, is dan ook de reden dat er een pijp met een coloradokever op de steel en aardappelloof op de ketel gemaakt is. De pijp is mede ingezet bij de voorlichting over de coloradokever.

• Nieuwe vormen van vervoer

121 *De stoomtrein*. Dutel-Gisclon, Lille; tweede helft negentiende eeuw. Het ijzeren paard leidde in het begin tot veel discussies en onrust. Tevens was het natuurlijk een symbool van de vooruitgang in de nieuwe tijd. Zo'n belangrijke ontwikkeling werd dan ook door meerdere pijpenmakers afgebeeld.

122 *Automobilist*. Wingender, Chokier; begin twintigste eeuw. Dat ook de eerste automobilisten met hun merkwaardige brillen onderwerp voor afbeelding op een pijp werden mag ons niet verbazen.

128 *Femme Soulouque*. Gambier, Givet; ca. 1850. Echtgenote van de gekke en wrede Faustin Soulouque, die zich in 1849 op Napoleontische wijze tot keizer van Port-au-Prince liet kronen.

129 *Le Doge*. Gambier, Givet; eerste helft negentiende eeuw. Venetiaans heerser.

130 *Le Shah de Perse*. Gambier, Givet; ca. 1870.

131 *Hertog van Wellington*. Duménil, Leurs te St.-Omer; 1846. Verbod in 1845 zijn soldaten te roken. Spotpijp.

Diversen

123 *L'Obusier*. Kort kanon. Gambier, Givet; ca. 1890.

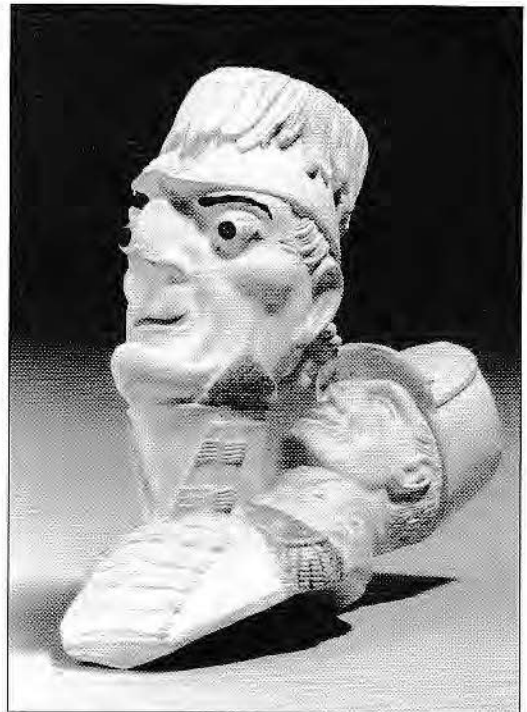
124 *Paus Leo XIII (1810-1903)*. Goedewaagen, Gouda; eind negentiende eeuw.

Onder meer bekend door de encycliek 'Rerum novarum' over de sociale kwestie. Hij was politiek zeer actief.

125 *Keizer Frans Josef I van Oostenrijk (1830-1916)*. Marec Parol, Polen; ca. 1990.

126 *Generaal Dufour (1787-1875)*. Gambier, Givet; ca. 1880. Zwitsers Generaal.

127 *Tamerlan (Timour Lenk, 1336-1405)*. Gambier, Givet; eerste helft negentiende eeuw. Stichter van het tweede Mongoolse Keizerrijk. Versloeg de Turken bij Ankara en overleed bij de verovering van China.

131 Duménil, Leurs te St.-Omer; 1846.
Hertog van Wellington.

132 *Bersagliéri*. Onbekende pijpenmaker, Napels; negentiende eeuw. Corps scherpschutters uit Sardinië, opgericht in 1850. Hun kenmerk waren de groene hanenveren op hun hoeden.

133 *Ceremoniële pijp*. Bamum, Cameroen, begin tweede helft twintigste eeuw.

Bij ceremonies hebben dorpshoofden in Cameroen een of meerdere ceremoniële pijpen bij zich staan. Het aantal, de grootte, en de rijkdom van versiering is een indicatie voor de macht van het dorpshoofd.

Merken en vervalsingen

De pijpennijverheid heeft altijd een grote mate van concurrentie gekend. De verdiensten waren gering en er was een groot aantal zelfstandige pijpenmakers werkzaam. Dit leidde er al snel toe dat de pijpenmakers hun producten voorzagen van een merk. Vooral de Goudse pijp was in de zeventiende en achttiende eeuw de kwaliteitspijp die maatgevend was in heel Europa. De eerste geschillen over het zetten van een merk komen we vanaf 1625 in de Goudse archieven tegen. Al in 1629 staat er een boete van zes gulden en het verbeurdverklaren van de pijpen op het nazetten van een merk. Na het oprichten van het Goudse gilde van pijpenmakers in 1660 regelt het gilde zelf het merkenrecht.

Om de concurrentie van andere centra van pijpennijverheid tegen te gaan doet het Goudse stadsbestuur in 1739 een verzoek aan de Staten van Holland en West-Friesland om een bijmerk in de vorm van het Goudse wapen op de zijkant van de hiel te mogen zetten. Dit octrooi wordt in

november 1739 verleend. In West-Nederland is de Goudse pijp dan officieel tegen vervalsingen beschermd, maar daarbuiten geldt dit niet. Dat ook binnen Holland dit octrooi niet zaligmakend was laten veel producten van Alphense pijpenmakers zien. Zij gebruiken als bijmerk niet het Goudse stadswapen met zes sterren maar een variant met acht sterren. Zo konden de Alphense pijpenmakers toch hun imitaties, soms voorzien van nageemaakte merken van Goudse pijpenmakers, aan de man brengen. Pas in 1881 wordt het pijpenmakersmerk voor heel Nederland beschermd. Het belang daarvan was toen reeds sterk verminderd. Ook in Duitsland, België en Frankrijk zien we in de 18de en 19de eeuw veel lokale producten met Goudse merken.

Met de opkomst van grote pijpen-industriële in Frankrijk in de negentiende eeuw zien we dat ook deze producten worden nagebootst. Een fraai voorbeeld is een pijp van de Duitse firma Klauer (Westerwald) waar op de steel gestempeld staat 'Pipe Française' en op het etiket 'Englisch Meerschaum London'. Niet alleen probeerde deze pijpenmaker een Franse pijp te imiteren, maar tevens de steeds populairder Meerschuijpijp. De vele vervalsingen zorgen ervoor dat het toeschrijven van pijpen aan een bepaald productiecentrum vaak moeilijk is en dat daarbij ook gekeken moet worden naar kleisoort, vormgeving en afwerking.

134 *Goudse pijp*. Barend van Berkel (Merk BVB), Gouda; ca. 1750. Een voorbeeld van een Goudse kwaliteitspijp die maatgevend voor andere productiecentra was.

135 *Lobbenpijp met imitatie Gouds wapen op de zijkant van de hiel*. Toegeschreven aan Cornelis Jansz. Stortenbeker; vóór 1780.

136 *Nabootsing van een Goudse pijp.*
Westerwald (Duitsland), merk gekroonde 9;
negentiende eeuw.

137 *Pijp.* Klauer (Westerwald); ca. 1900.

Meer weten over kleipijpen?

Nederland loopt internationaal voorop bij het bestuderen van de geschiedenis van de kleipijp en de productie daarvan. Als u meer wilt weten over kleipijpen zijn er twee adressen die voor u belangrijk zijn:

Pijpelogische Kring Nederland,
Utrechtse Jaagpad 115,
2314 AT Leiden,
071-5412156.

Museum het Pijpenkabinet,
Prinsengracht 488,
1017 KH Amsterdam,
020-4211779.

Kleipijpen over?

Als u kleipijpen over heeft waar u niets meer mee doet dan houd ik mij daar zeer voor aanbevolen. Ook als het gaat om heel eenvoudige kopjes die u buiten gevonden heeft.

Als u bij de receptie in het gastenboek uw naam en telefoonnummer vermeldt, neem ik contact met u op.

Colofon

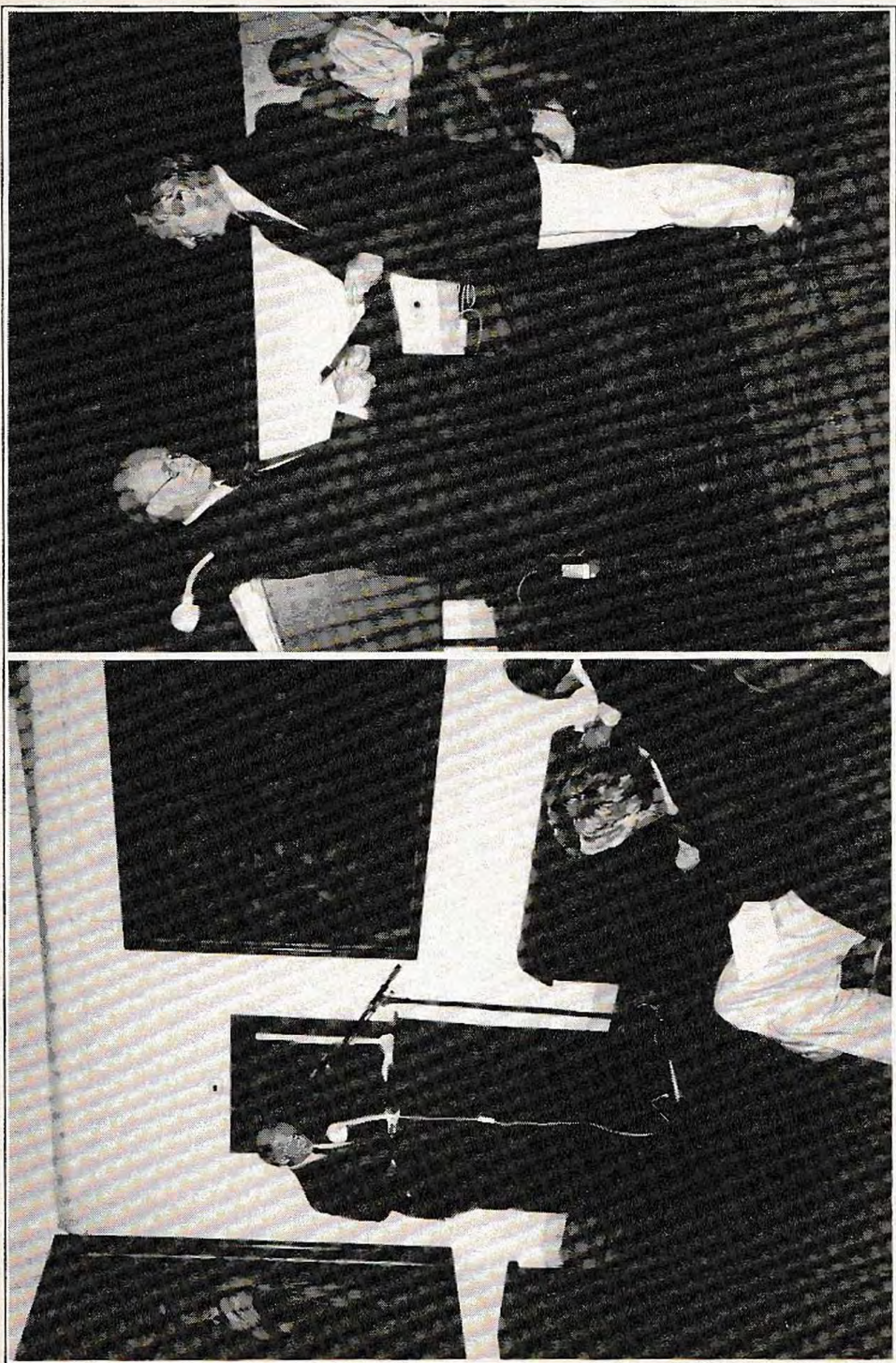
Samenstelling tentoonstelling en tekst:
Ruud Stam

Redactie en coördinatie tentoonstelling:
Ewoud Mijnlieff, Stedelijke Musea Gouda

Publicatie naar aanleiding van de
tentoonstelling 'Pijp en politiek', 6 juni t/m
12 september 1999, Museum 'De Moriaan'
Gouda.

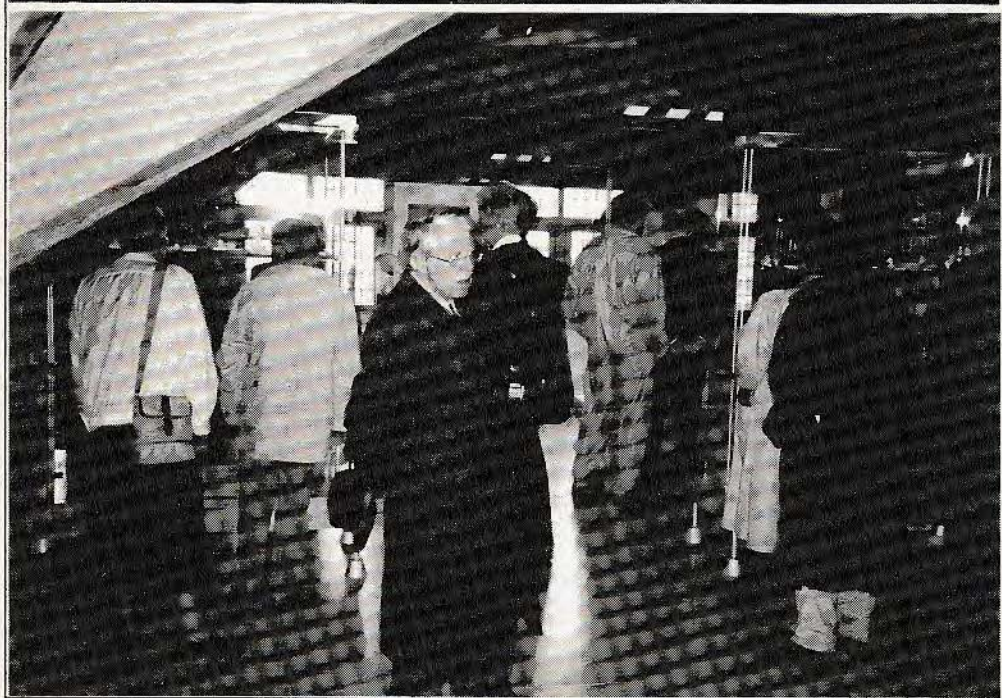
Stedelijke Musea Gouda in samenwerking
met de Pijpelogische Kring Nederland

vormgeving en druk:
afdeling Grafische Vormgeving, gemeente
Gouda

1 Ruud Stam tijdens zijn boeiende inleiding

2 Overhandiging van de catalogus aan de wethouder van Gouda

3 Het in groten getale toegestroomde publiek luistert naar mevr. Sluiter
4 Bezichtiging van de tentoonstelling in de Moriaan